

Examen HAVO

2019

tijdvak 1
maandag 13 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 26 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 71 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende liederen staan in willekeurige volgorde en zijn gecomponeerd in verschillende tijden:

- 1 Met het lied *Happy days are here again* voerde de Amerikaanse president Roosevelt campagne voor zijn plannen die de gevolgen van de Beurskrach moesten oplossen.
- 2 In het lied *de Internationale* riepen socialisten de fabrieksarbeiders op zich te verzetten tegen de slechte leef- en werkomstandigheden tijdens de industriële revolutie.
- 3 Het *Oost-Indischvaarderslied* werd gezongen aan boord van de eerste VOC-schepen die op weg waren naar Azië.
- 4 Onder het zingen van *de Marseillaise* trokken de Franse soldaten ten strijde tegen het Oostenrijkse leger, dat de Franse democratische revolutie wilde neerslaan.
- 5 In het lied *Russians* bekritiseerde de Britse zanger Sting de scheiding van de wereld door het IJzeren Gordijn.
- 6 Door het zingen van *het Wilhelmus* keerden de Nederlandse opstandelingen zich tegen de Spaanse soldaten van Alva.

- 2p 1 Zet deze zes liederen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

In 1506 tekende Giovanni Contarini een wereldkaart waarop voor het eerst het continent Amerika was afgebeeld. De kaart werd hierna gedrukt.

- 2p 2 Leg uit dat de verspreiding van deze kaart bijdroeg aan het veranderende wereldbeeld van de renaissance.

In 1521 sprak paus Leo X de banvloek uit over Luther, waardoor Luther uit de rooms-katholieke kerk werd gezet. In datzelfde jaar werd Luther door Karel V ontboden voor de Rijksdag in Worms.

- 3p 3 Licht het verband tussen beide gebeurtenissen toe door:
- aan te geven wat de paus Luther verweet en
  - uit te leggen welk politiek doel Karel V wilde bereiken met het ontbieden van Luther voor de Rijksdag.

In 1566 vond de Beeldenstorm plaats. Willem van Oranje was op dat moment medeverantwoordelijk voor het bestuur in Antwerpen. Hij nam de volgende maatregelen om de orde te herstellen:

- 1 Hij liet enkele beeldenstormers ophangen.
- 2 Hij sprak met calvinisten en lutheranen af dat zij op enkele plaatsen in de stad hun godsdienst ongehinderd mochten uitoefenen.

- 4p **4** Licht de maatregelen toe door:
- per maatregel aan te geven waardoor deze bijdroeg aan het herstellen van de orde en daarna
  - uit te leggen welk godsdienstig uitgangspunt Willem van Oranje nastreefde met deze maatregelen.

Gebruik bron 1.

Het stadsbestuur van Leiden wil met het uitgeven van de noodmunten:

- 1 een financieel probleem oplossen en
- 2 een politiek doel bereiken.

- 4p **5** Leg dit voor beide uit met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 2.

Filips II voerde meerdere oorlogen tegelijkertijd.

Een bewering: het sluiten van de Pacificatie van Gent was hiervan een onbedoeld gevolg.

- 3p **6** Toon de juistheid van deze bewering aan door:
- uit te leggen dat de beschreven situatie in de bron een gevolg is van het voeren van meerdere oorlogen tegelijkertijd en
  - aan te geven waardoor dit heeft geleid tot het sluiten van de Pacificatie van Gent.

In 1618-1619 vond een vergadering plaats in Dordrecht om een eind te maken aan onenigheid binnen de calvinistische kerk in de Republiek. De vergaderstukken werden bewaard in een speciaal daarvoor gemaakte kist. De kist had acht sloten: één voor de Staten-Generaal en één voor elk van de zeven gewesten. Alleen als iedereen een vertegenwoordiger met een sleutel stuurde, kon de kist worden geopend.

- 2p **7** Leg uit dat deze bijzondere wijze van bewaren van de vergaderstukken paste bij de staatsinrichting van de Republiek.

Gebruik bron 3.

Het gedrag van de adel aan het hof zoals dat in de bron wordt beschreven, wordt door Lodewijk XIV gestimuleerd.

- 3p **8** Licht dit toe door:
- te noemen welk gedrag van deze adel wordt beschreven en
  - uit te leggen welk politiek doel Lodewijk XIV nastreeft door dit gedrag te stimuleren.

Gebruik bron 3.

In de achttiende eeuw komt het ancien régime in Frankrijk ten val tijdens de Franse democratische revolutie. De revolutionairen zouden met deze brief hun kritiek op het ancien régime kunnen ondersteunen.

- 2p **9** Leg uit welke kritiek op het ancien régime, die voortkomt uit een Verlicht ideaal, de revolutionairen met deze brief zouden kunnen ondersteunen.

Moderne tijd

Een gegeven:

Gotfried van Daalen leidde een militaire campagne in Nederlands-Indië tijdens de Atjeh-oorlog (1873-1914) om de sultan te onderwerpen aan het Nederlandse gezag. Tijdens die campagne werden in enkele dorpen alle inwoners uitgemoord. Een Tweede Kamerlid noemde Van Daalen hierom 'de Alva van Atjeh'.

- 3p **10** Licht deze uitspraak toe door:
- aan te geven welke mening over Van Daalen het Kamerlid met zijn uitspraak wilde overbrengen en
  - uit te leggen wat het Kamerlid met de vergelijking met Alva wilde bereiken.

Gebruik bron 4.

Bismarck besteedt in deze uiteenzetting van zijn buitenlandse politiek speciale aandacht aan Frankrijk.

- 2p **11** Verklaar deze speciale aandacht met behulp van een historische gebeurtenis uit de tweede helft van de negentiende eeuw.

De buitenlandse politiek van Bismarck kreeg aan het einde van de negentiende eeuw steeds meer kritiek in Duitsland.

- 4p **12** Licht dit toe door:
- te noemen wat de kern van de politiek van Bismarck was en
  - te noemen welke kritiek hierop ontstond in Duitsland aan het einde van de negentiende eeuw en
  - die kritiek te verklaren met een kenmerkend aspect uit de negentiende eeuw.

Gebruik bron 5.

Emmeline Pankhurst legt in deze toespraak een verband tussen democratisering en vrouwenemancipatie.

- 2p **13** Leg uit welk verband dit is.

Vanaf 1901 wordt in Oslo jaarlijks de Nobelprijs voor de Vrede uitgereikt. De volgende winnaars staan in willekeurige volgorde:

- 1 De West-Duitse regeringsleider Willy Brandt zocht tijdens de Detente toenadering tot de regering van de DDR.
- 2 De Amerikaanse vicepresident Charles Dawes ontwierp een plan dat de Duitse herstelbetalingen aan de Geallieerde landen moest regelen.
- 3 Michael Gorbatsjov, de president van de Sovjet-Unie, verbeterde de relatie met het Westen door afspraken te maken over ontwapening.
- 4 De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken George Marshall bedacht een hulpprogramma voor het door de oorlog verwoeste Europa.
- 5 De Noor Fridtjof Nansen organiseerde hulp voor vluchtelingen en staatlozen, zoals de slachtoffers van de hongersnood die was uitgebroken tijdens de communistische revolutie in Rusland.
- 6 De Duitse journalist Carl von Ossietzky kon de Nobelprijs, die hij kreeg voor zijn verzet tegen de Duitse herbewapening, niet ophalen omdat hij opgesloten zat in een concentratiekamp.

2p **14** Zet de gebeurtenissen waarvoor deze zes personen de Nobelprijs wonnen in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 6.

In 1912 wil de opperbevelhebber van de Duitse marine, admiraal Von Tirpitz, de Duitse vloot uitbreiden.

2p **15** Leg met een verwijzing naar de bron uit dat je kunt beweren dat de maker van de praalwagen de plannen van Von Tirpitz ondersteunt.

Gebruik bron 7.

Uit de bron kun je een oorzaak afleiden van de ondergang van de Republiek van Weimar.

3p **16** Noem met een verwijzing naar de bron deze oorzaak en geef aan waardoor deze bijdroeg aan de ondergang van de Republiek van Weimar.

Gebruik bron 8.

Een interpretatie:

David Low twijfelt aan een eerlijk verloop van het proces.

3p **17** Ondersteun deze interpretatie door:

- met twee verwijzingen naar de bron aan te tonen waaruit die twijfel blijkt en
- zonder bron de twijfel van Low te verklaren vanuit de verandering van de Duitse rechtsstaat na de Rijksdagbrand.

Gebruik bron 9.

Met deze bron kun je een ideologisch motief voor de Duitse strijd tegen de Sovjet-Unie illustreren.

2p **18** Noem dit motief en toon aan dat Anton Roos dit motief ondersteunt.

Voor onderzoek naar de misdragingen van het Duitse leger in de Sovjet-Unie worden vaak brieven van Duitse soldaten aan hun familieleden gebruikt.

- 2p **19** Noem twee redenen om te twijfelen aan de bruikbaarheid van de soldatenbrieven als bronnen voor onderzoek naar de misdragingen van het leger.

Hieronder staan vijf gebeurtenissen (a tot en met e) die oorzaken zijn van koerswijzigingen in de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie:

- a de machtsovername van de nazi's in Duitsland
- b de Conferentie van München
- c het mislukken van de Blokkade van Berlijn
- d de Praagse Lente
- e de aankondiging van het SDI-project

Hieronder staan vier koerswijzigingen in de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie (1 tot en met 4) in willekeurige volgorde:

- 1 Op het vijfde congres van de Poolse communistische partij verkondigt Breznjev dat andere socialistische staten de plicht hebben in te grijpen wanneer een 'broedervolk' lijkt terug te keren naar het kapitalisme.
- 2 Tot schrik van Groot-Brittannië en Frankrijk sluit de Sovjet-Unie een niet-aanvalsverdrag met nazi-Duitsland.
- 3 Nadat de Sovjet-Unie internationaal jarenlang in een isolement heeft verkeerd, sluit zij verdragen met Frankrijk en Tsjecho-Slowakije, waarin de landen beloven elkaar te steunen indien zij worden aangevallen.
- 4 Gorbatsjov doet tijdens een bijeenkomst in Reykjavik aan de Amerikaanse president Reagan het voorstel het aantal kernwapens drastisch te verminderen.

- 2p **20** Geef per koerswijziging de daarbij passende oorzaak. Noteer alleen de cijfers en de daarbij passende letters.
Let op: er blijft één gebeurtenis over.

Gebruik bron 10.

Historici zijn het niet eens over de vraag wanneer de Koude Oorlog begint. Sommige historici zien de conferentie van Potsdam als het begin van de Koude Oorlog.

- 4p **21** Ondersteun die visie door:
- zonder bron een discussiepunt te noemen waarover de Sovjet-Unie en de westelijke mogendheden het niet eens worden in Potsdam en
  - aan de bron een ander discussiepunt af te leiden en
  - voor elk van beide discussiepunten toe te lichten dat deze bijdraagt aan het begin van de Koude Oorlog.

In Oost-Berlijn werd in 1962 een controlepost geopend bij de grensovergang op station Friedrichstraße. Alle reizigers naar West-Berlijn werden hier gecontroleerd op geldige reisdocumenten. DDR-burgers moesten bij de controlepost afscheid nemen van familieleden uit West-Berlijn die hen hadden bezocht. De burgers van Berlijn noemden de controlepost het *Tränenpalast* (paleis der tranen).

- 3p 22 Geef een verklaring voor het besluit van de regering van de DDR de grens met West-Berlijn te sluiten en leg daarna uit waarom de naam *Tränenpalast* in de DDR verboden was.

Een bewering:

De Cubacrisis kan worden gezien als een keerpunt in het verloop van de Koude Oorlog.

- 2p 23 Leg deze bewering uit.

Gebruik bron 11.

Op basis van deze bron concludeer je dat in 1968:

- er continuïteit is in de opstelling van de Sovjet-Unie ten opzichte van de landen binnen haar invloedssfeer
- het beleid van Dubček het karakter van het regime in Tsjecho-Slowakije verandert.

- 4p 24 Ondersteun beide conclusies met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 12.

Opland geeft een verwachting weer over de politieke toekomst van Oost-Europa.

- 2p 25 Leg met een verwijzing naar de bron uit welke verwachting dat is.

In 1916 werd door het gemeentebestuur van Amsterdam een badhuis aan de Zaanstraat geopend, waar mensen voor vijf cent een bad konden nemen. Drie gegevens over dit badhuis:

- 1 In de winter van 1944-1945 werd het badhuis wegens gebrek aan brandstof gesloten.
- 2 In 1985 werd het badhuis gesloten vanwege sterk teruglopende bezoekersaantallen.
- 3 In 1993 werd het gebouw heropend als hammam (een Oosters badhuis).

Elk gegeven past bij een ander kenmerkend aspect uit de twintigste eeuw.

- 4p 26 Leg voor twee van de gegevens uit, welk kenmerkend aspect uit de twintigste eeuw erbij past.

Let op: je mag een kenmerkend aspect maar één keer gebruiken.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.